

ملاعمو در برابر ملانصرالدینی‌ها

۲۴ خرداد ۱۳۹۴ ساعت ۱۸:۵۰

تبریز، شهر پیشگام در انتشار نخستین نشریه طنز در ایران است. علی قلی میرزا صغراف، مردی که در طنزنگاری، شبنامه‌نویسی، ژلاتین‌پراکنی، مشروطه‌خواهی و حتی ضدیت با مشروطیت در هر دوره‌ای نقشی را بازی می‌کرده، بانی و مؤسس نخستین نشریه طنز در ایران و تبریز است

هفته‌نامه احتیاج (۷۸-۱۲۷۷ش) در حیات کمتر از یکساله‌اش در تبریز موجبات فلک را برای مدیرش مهیا ساخته است. نوشته‌ها و تصاویر این نشریه چاپ سنگی، موجب رنجش نایب‌السلطنه - محمدعلی‌شاه - گشته و سرانجام زمینه‌های توقیف آن را فراهم آورده و بغضی را در گلوی صاحب آن صغراف پس از توقیف نشانده است.

هفت سال پس از این ماجرا نخستین جرعه‌های مشروطه‌خواهی در ایران زده شد. مطبوعات به عنوان رکن چهارم دموکراسی نقش بی‌بدیلی در تثبیت این خواست عمومی در ایجاد کنستansیون و کنترل قدرت شاه بازی می‌کردند. مشروطه‌خواهی موجب تکثر و انتشار بی‌سابقه مطبوعات شد. در طول ۷۲ سال (۸۴ - ۱۲۱۵ ش) در ایران حدود ۹۱ عنوان نشریه ادواری منتشر شده است، ولی به تنهایی در نخستین سال مشروطه ۹۹ عنوان نشریه جدید، تولد یافتند. مطبوعات این سال و نیمه نخست سال بعد در خدمت این حرکت اجتماعی بودند و صحنه انعکاس اندیشه‌ها و عقاید مختلف مردم محسوب می‌شدند. در چنین شرایطی و در فاصله همین سه سال اول مشروطیت (۸۸ - ۱۲۸۵ ش) به ترتیب شهرهای تهران، تبریز، رشت و اصفهان کانون چاپ و نشر روزنامه در ایران بودند. در شبنامه‌نگاری تبریز در صف نخست و سپس تهران دومین شهر ژلاتین‌پراکن ایران بود. بغض صغراف در همین سال‌ها ترکید. در انقلاب مشروطه نشر شبنامه‌های مختلف کار اصلی‌اش شد. با پیروزی انقلاب مشروطه او دوباره به فکاهی نگاری بازگشت. هفته‌نامه سیاسی و فکاهی آذربایجان (۸۶ - ۱۲۸۵ ش) را به زبان فارسی و آذری به سرمایه میرزاآقا بلوری در تبریز منتشر کرد. برای نخستین بار نشریه‌ای رنگی در صف مقابل با استبداد و مشروطه مشروعه‌خواه و دفاع از اکثریت مشروطه‌خواه و دموکرات، کارتون‌های رنگی منتشر می‌کرد، حکایات طنزآمیزی را به زبان آذری و فارسی نقل می‌کرد، افشاگری و نقد حکومت مطلقه کار دیگر آن بود. درست در همین سال‌ها، از دیگر نشریه‌های فکاهی همین طیف و اندیشه که بعدها مکتب فکری را در تاریخ روزنامه‌نگاری ایران پایه‌گذاری کرد، ابتدا در تفلیس و سپس چند شماره در تبریز حیاتی تازه یافت. ملانصرالدین (۱۳۰۰-۱۲۸۵ ش) به مدیریت جلیل محمد قلی‌زاده، یکی از هفته‌نامه‌های فکاهی مهم و بحث‌انگیز و روشنگر در تاریخ روزنامه‌نگاری آذربایجان بلکه جهان است. نام روزنامه به روایت محمد پیفون از موسسان این روزنامه از نام ملانصرالدین، مرد حقیقت‌پرست و بذله‌گوی افسانه‌ای که در میان مردم نامی آشنا و مانوس بود، گرفته شده و روزنامه با استفاده از شیوه ملانصرالدین افسانه‌ای

واقعیت‌های روزمره را با کاریکاتور و فیلیه تون‌ها از نظر مردم می‌گذراند و موجبات تحریک اذهان غبار رفته آنان می‌شد. ملا نصرالدین با زبان آذری و روسی منتشر شد و بیشتر حیات مطبوعاتی‌اش را در جمهوری آذربایجان سپری کرد. روزنامه ملانصرالدین از ارگان دموکرات انقلابی بوده که جمعی از روشنفکران و ترقی‌خواهان و علاقه‌مندان فرهنگ و ادب را در اطراف خود جمع کرده، ضمن مبارزه با شاه ایران و سلطان عثمانی، امیر بخارا و اشراف و اعیان و غارتگران دیگر، افکار انقلابی را بین اقشار مردم تبلیغ می‌کرد. ملانصرالدین با خرافات مذهبی و با قوانین ظالمانه استثمار در افتاده بود و در همان نخستین شماره‌اش به برادران مسلمان میان خواب و بیداری می‌گوید: «برادران مسلمان من به خاطر شما و برای شما آمده‌ام.» شمزلینگ، نقاش چیره‌دست تفلیسی استادانه خواب ملل تیره‌بخت را به تصویر می‌کشید و در صفحات این نشریه به نمایش درمی‌آورد. این نشریه بسرعت میان انقلابیون مشروطیت شهرت و محبوبیت پیدا کرد؛ به طوری که تیراژ ۱۰۰۰ نسخه‌ای شماره نخست، در شماره ۲ به ۲۰۰۰ و بعدها به ۵۰۰۰ نسخه رسیده است. در تمام کاریکاتورهایی که در صفحه اول روزنامه چاپ می‌شد، کاریکاتوری از ملانصرالدین را نشان می‌داد که در گوشه‌ای ایستاده و با تعجب و کنجکاوی تماشاگر صحنه است.

همین شخصیت بعدها در اغلب نشریات طنز تا به امروز با تغییراتی، در شخصیت‌هایی چون کلثوم‌ننه، حاجی بابا، بهلول، باباشمل، حاجی مراد، بوبوخ، لوتی، کاکا توفیق در توفیق، مشدی بابا، قلندر، حکیم‌باشی، حاجی لک‌لک و حتی در همین نشریات فکاهی متاخر شاغلام در گل‌آقا نمود پیدا می‌کند و سبک ملانصرالدینی را در ادبیات و مطبوعات ما بنیان می‌نهد. از همین طیف در سال‌های مشروطه هفته‌نامه فکاهی دیگری هم در تبریز به صورت تمام‌رنگی منتشر می‌شود، به نام حشرات‌الارض (۸۹- ۱۲۸۷)

ش) که از نظر محتوا و مرام و مسلک و راه و روش شیوه ملانصرالدینی را در ایران پی می‌گیرد. میرزا قاجار بلوری در تبریز پس از توقیف آذربایجان به انتشار این هفته‌نامه باکیفیت و تصاویر بهتر با مطالبی تندتر دست می‌زند. در مقابل این سه نشریه یاد شده در تبریز که بیشتر گرایش دموکرات را داشته و اندیشه‌های نوگرایانه را تبلیغ می‌کردند، هفته‌نامه‌ای در تبریز در برابر این نشریات قد علم می‌کند که اندیشه مشروطه مشروعه‌خواه و تبلیغ اندیشه‌های شیخ فضل‌الله نوری را مبنای کار خود قرار داده است. ملاعمو یا آی ملاعمو نشریه گهگاهی سیاسی فکاهی است که بین سال‌های (۸۷-۱۲۸۶ش) میان اکثریت مشروطه‌خواهان تبریز دست به انتقاد این گروه می‌زند و مطالب نیشدار و تند و تیز و فکاهی را برای تبلیغ مشروعه‌خواهان منتشر می‌کند. ناشر این نشریه فکاهی انجمن اسلامی تبریز است و مدیریت آن را میرزا احمد کاتب، معروف به بصیرت به عهده دارد. این نشریه با تثبیت قدرت به دست مشروطه‌خواهان پس از فتح تهران برای همیشه به خاموشی می‌گراید.

منبع: جام جم

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۳۰۶۶۷/ملاعمو-برای-ملانصرالدینی>